

Εντυπωσίασε το ελληνικό βιβλίο

Οι συνεργάτες της Ε.Γ. τα αδέλφια Ιβανίδη στο χώρο της έκθεσης



Αυλαία με επιτυχία για το ελληνικό βιβλίο στην 71η ΔΕΒ Φρανκφούρτης

Η Γερμανία, τιμώμενη χώρα στη ΔΕΒ Θεσσαλονίκης 2020

Με επιτυχία ολοκληρώθηκε την Κυριακή 20 Οκτωβρίου το ταξίδι του ελληνικού βιβλίου στην σημαντικότερη διεθνή έκθεση βιβλίου σε όλο τον κόσμο, η οποία ξεκίνησε στις 16 Οκτωβρίου στο εκθεσιακό κέντρο Messe Frankfurt, με κεντρικό σύνθημα «Δημιούργησε την επανάστασή σου» και τιμώμενη χώρα τη Νορβηγία.

Ο συγγραφέας **Νίκος Χρυσός**, του οποίου το δεύτερο μυθιστόρημα με τίτλο «Καινούρια μέρα» (εκδ. Καστανιώτη) τιμήθηκε με το Βραβείο Λογοτεχνίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2019 (European Union Prize for Literature), ήταν ο επίσημος προσκεκλημένος της ελληνικής συμμετοχής, που διοργανώθηκε από το **Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού** υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού και σε συνεργασία με τους Έλληνες εκδότες και το **Γενικό Προξενείο της Ελλάδος** στη Φρανκφούρτη.

Πλήθος κόσμου και θετικά σχόλια συγκέντρωσαν οι συνολικά **έξι εκδηλώσεις**, οι οποίες φέτος διοργανώθηκαν τόσο στο Ελληνικό Περίπτερο (E131-Hall 5.1) όσο και εκτός του εκθεσιακού χώρου, στο βιβλιοπωλείο Weltenleser. Εκεί πραγματοποιήθηκε μια συζήτηση για την ελληνική αστυνομική λογοτεχνία και την παρουσία της στη Γερμανία, με την ευκαιρία μιας νέας έκδοσης ελληνικής αστυνομικής λογοτεχνίας στα γερμανικά («Hellas Noir», Edition Romiosini 2019), την οποία επιμελήθηκε ο συγγραφέας **Κώστας Θ. Καλφόπουλος**.

Επιπλέον, η επιτυχημένη συνεργασία με τους γερμανικούς φορείς και η ενδυνάμωση της ελληνικής παρουσίας στην έκθεση της Φρανκφούρτης τα προηγούμενα χρόνια συνέβαλαν στη διεύρυνση των σχέσεων των δύο χωρών στον τομέα του βιβλίου, οδηγώντας σε μία σημαντική συμφωνία: ότι στη Διεθνή Έκθεση Βιβλίου Θεσσαλονίκης την άνοιξη του 2020, τιμώμενη θα



Hellas Noir - Βιβλιοπωλείο Weltenleser

είναι η γερμανόφωνη λογοτεχνία, ενώ τη συμμετοχή της Γερμανίας, αλλά και άλλων γερμανόφωνων χωρών, όπως της Αυστρίας κ.ά., θα διοργανώσει η ίδια η έκθεση της Φρανκφούρτης, σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Γκαίτε.

Στο πλαίσιο αυτό, η **Bärbel Becker**, διευθύντρια Διεθνών Προγραμμάτων της Διεθνούς Έκθεσης Βιβλίου της Φρανκφούρτης, μαζί με την **Niki Théron**, συντονίστρια Διεθνών Προγραμμάτων, πραγματοποίησε συνάντηση εργασίας με στελέχη της Διεθνούς Έκθεσης Βιβλίου Θεσσαλονίκης (ΔΕΒΘ), αλλά και τους Έλληνες εκδότες που συμμετείχαν φέτος στη ΔΕΒ Φρανκφούρτης, κατά την οποία τέθηκαν προς περαιτέρω επεξεργασία οι οργανωτικοί άξονες της ΔΕΒΘ του 2020, οι οποίοι θα δώσουν έμφαση τόσο στην παρουσία Γερμανόφωνων συγγραφέων, εκδοτών και λογοτεχνικών πρακτόρων, όσο και στο «επαγγελματικό» κομμάτι της διοργάνωσης με στόχο τη στενότερη γνωριμία, τη δικτύωση και την ανταλλαγή τεχνογνωσίας, λ.χ. με σεμινάρια, ημερίδες και επαγγελματικά εργαστήρια.

Στη φετινή ΔΕΒ Φρανκφούρτης, με δική τους βιβλιοθήκη στο Ελληνικό Περίπτερο (E131-Hall 5.1) συμμετείχαν **20 εκδότες** (Άγρα, Αιώρα, Διάπλους, Ελκυστής, Εστία, Ίκαρος, Καστανιώτης, Κόκκινη Κλωστή Δεμένη, Μέλισσα, Μεταίχμιο, Μίνωας, Volatilium/Νεφέλη, Οσελότος, Παπαδόπουλος, Πατάκης, Συμπαντικές Διαδρομές, Ψυχογιός, DOLCE, Romiosini/Κέντρο Νέου Ελληνισμού-CeMoG, University Studio Press), αλλά και τα **πρακτορεία πνευματικών δικαιωμάτων** Ersilia και Iris, ενώ κι άλλοι εκδότες έδωσαν αυτόνομα το παρών, όπως οι Εκδόσεις Ποταμός και



Hellas Noir - Βιβλιοπωλείο Weltenleser

οι Εκδόσεις Τόπος, συμβάλλοντας όλοι ενεργά στη δυναμική παρουσία του ελληνικού βιβλίου εκτός συνόρων.

Στο Ελληνικό Περίπτερο συμμετείχαν επίσης με το δικό τους ενημερωτικό υλικό και το **Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού** καθώς και η **17η Διεθνής Έκθεση Βιβλίου Θεσσαλονίκης** (που θα πραγματοποιηθεί στις 7 με 10 Μαΐου 2020). Ειδικότερα, η Διεύθυνση Γραμμάτων της Γενικής Γραμματείας Σύγχρονου Πολιτισμού του ΥΠΠΟ, σε συνεργασία με το Εργαστήριο Μουσικής Ακουστικής και Τεχνολογίας του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού, ηχογράφησαν στα αγγλικά και γερμανικά απαγγελίες επιλεγμένων διηγημάτων Ελλήνων λογοτεχνών αλλά και ποιημάτων βραβευμένων με το Κρατικό Βραβείο Ποίησης, τις οποίες οι επισκέπτες είχαν την δυνατότητα να ακούσουν σαρώνοντας τους ειδικούς QR κωδικούς από το έντυπο υλικό που τοιχοκολλήθηκε σε κεντρικά σημεία του Ελληνικού Περιπτέρου.

Μερικά χαρακτηριστικά στιγμιότυπα από τις εκδηλώσεις Τρεις τιμητικές διακρίσεις και «Ελληνική γιορτή»

Την **Πέμπτη 17 Οκτωβρίου** πραγματοποιήθηκε απονομή τιμητικών διακρίσεων από σωματεία Ελλήνων εκδοτών σε τρεις εξέχουσες προσωπικότητες της ευρωπαϊκής εκδοτικής βιομηχανίας, που κατά τα τελευταία χρόνια συνεργάστηκαν στενά και υποστήριξαν ένθερμα τον επαγγελματικό χώρο των εκδόσεων βιβλίου στην Ελλάδα, συμβάλλοντας με την ανταλλαγή τεχνογνωσίας αλλά και την προσωπική τους εμπλοκή, στη θετική δρομολόγηση καίριων θεσμικών ζητημάτων της ελληνικής εκδοτικής βιομηχανίας, όπως, ανάμεσα στα άλλα, στην επαναφορά της ενιαίας τιμής βιβλίου, στις εξελίξεις στον τομέα των πνευματικών δικαιωμάτων, στο διάλογο γύρω από την ενδυνάμωση των σχολικών βιβλιοθηκών, στην υποστήριξη της ανάδειξης της Αθήνας σε Παγκόσμια Πρωτεύουσα Βιβλίου το 2018 κ.ά.

Συνέχεια στη σελίδα 16



ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ (photo ΑΦΟΙ ΙΒΑΝΙΔΗΣ)



ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ (photo ΑΦΟΙ ΙΒΑΝΙΔΗΣ)

Συνέχεια από τη σελίδα 15

Συγκεκριμένα, τιμητικές διακρίσεις απένειμαν: ο **Γεώργιος Πασχαλίδης** (εκδ. Πασχαλίδης), πρόεδρος του Συλλόγου Εκδοτών Επιστημονικού Βιβλίου, στον **Henrique Mota**, ιδρυτή της Principia Editora και τ. πρόεδρο της Federation of European Publishers (FEP), η **Πόλα Καπόλα** (εκδ. Νήσος), πρόεδρος του Συλλόγου Εκδοτών Βιβλίου Αθηνών, στον **Pierre Dutilleul**, τ. πρόεδρο της Federation of European Publishers (FEP)] και γενικό διευθυντή της γαλλικής ένωσης εκδοτών Syndicat National de l'Édition (SNE) και ο **Νίκος Αργύρης** (εκδ. Ίκαρος), εκ μέρους της Ένωσης Ελληνικού Βιβλίου, στον **Michiel Kolman**, τ. πρόεδρο της International Publishers Association (IPA) και αντιπρόεδρο της Elsevier.

Στον ίδιο χώρο, ακολούθησε και η επίσημη έναρξη της ελληνικής συμμετοχής με την εκδήλωση «**Η ελληνική γιορτή**», όπου παράγοντες του βιβλίου είχαν την ευκαιρία να συναντήσουν στο χώρο του περιπτέρου τους Έλληνες εκδότες, πράκτορες και συγγραφείς, να πληροφορηθούν για τις νέες ελληνικές κυκλοφορίες και τις εκδοτικές εξελίξεις αλλά και να γευτούν ελληνικά προϊόντα και κρασιά με την υποστήριξη των εταιρειών Corfu Foods GmbH & Co. και Exis.

Η ελληνική «Καινούργια Μέρα» στη Φρανκφούρτη

Την **Παρασκευή 18 Οκτωβρίου**, το κοινό είχε την ευκαιρία να γνωρίσει τον συγγραφέα **Νίκο Χρυσό**, του οποίου το δεύτερο μυθιστόρημα με τίτλο «Καινούργια μέρα» (εκδ. Καστανιώτη) τιμήθηκε με το Βραβείο Λογοτεχνίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2019 (European Union Prize for Literature), σε εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε στο ελληνικό περίπτερο, όπου ο συγγραφέας συνομίλησε με τον συγγραφέα **Κώστα Θ. Καλφόπουλο** και τη μεταφράστριά και διευθύντριά του δίγλωσσου, ελληνογερμανικού λογοτεχνικού μπλογκ diablog.eu, **Michaela Prinzinger**.

Τη συζήτηση συντόνισε ο διευθυντής της Διεθνούς Έκθεσης Βιβλίου Θεσσαλονίκης **Μανώλης Πιμπλής**, ο οποίος αναφέρθηκε στον Νίκο Χρυσό ως μια σημαντική συγγραφική φωνή της νεότερης γενιάς. Για την Καινούργια Μέρα», αρχικά μίλησε ο συγγραφέας **Κώστας Θ. Καλφόπουλος** χαρακτηρίζοντάς την ένα «σύνθετο και δύσκολο βιβλίο», ένα μυθιστόρημα μυθικό, επικό και βιβλικό, που δημιουργεί τη δική του δυστοπική αφηγηματική χώρα, σαν μια σύγχρονη εκδοχή του «Κουρδιστού πορτοκαλιού» του Άντονι Μπέρτζες, με πρωταγωνιστές άστεγους ήρωες/αντι-ήρωες.

Ο συγγραφέας **Νίκος Χρυσός**, απαντώντας σε ερωτήσεις τόσο του Κώστα Θ. Καλφόπουλου όσο και της **Michaela Prinzinger** αλλά και του κοινού, είπε ότι η συγγραφή του βιβλίου του διάρκεσε οκτώ χρόνια, έπειτα από εκτεταμένη έρευνα στη σχετική αρθρογραφία αλλά και με προσωπικές επαφές με άστεγους ανθρώπους, πως ανάμεσα στα άλλα είχε σαν σημείο αναφοράς την Καινή Διαθήκη ως ένα «επιτυχημένο ιστορικό αφήγημα και όχι από θρησκευτική άποψη», ότι οδηγήθηκε στην επιλογή των αστέγων ως πρωταγωνιστών καθώς η ακραία, γεμάτη ένταση ζωή τους συστήνει ένα προνομιακό πεδίο εξέτασης της ανθρωπίνης φύσης, αλλά και γιατί από πολιτική σκοπιά, η ίδια η ύπαρξή τους αποτελεί μια ζωντανή απόδειξη της τραγικής αποτυχίας του δυτικού τρόπου ζωής, καταλήγοντας πως βαθύτερη επιθυμία του



ΑΡΓΥΡΗΣ ΚΟΛΜΑΝ (photo ΑΦΟΙ ΙΒΑΝΙΔΗΣ)

ήταν να μπορέσει να μοιραστεί με τους αναγνώστες τη χαρά που βιώνει και ο ίδιος ως συστηματικός αναγνώστης της λογοτεχνίας. Σε ερώτηση δε, εάν η «Καινούργια Μέρα» απηχεί την εποχή της κρίσης στην Ελλάδα, δήλωσε ότι αφενός στο έργο του δεν κατονομάζεται η χώρα κι αφετέρου ότι ξεκίνησε να το γράφει πριν από την οικονομική κρίση, και πως έτσι κι αλλιώς κάθε συγγραφέας μοιραία κουβαλάει την εποχή του την οποία αποτυπώνει έως ένα βαθμό και στα γραπτά του.

Τέλος, αμέσως μετά ο Νίκος Χρυσός συμμετείχε και σε μια δεύτερη εκδήλωση αφιερωμένη στο Βραβείο Λογοτεχνίας Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUPL) στο Frankfurt Pavilion-Agora, στο αίθριο του εκθεσιακού χώρου, όπου συνομίλησε με άλλους δύο από τους συνολικά 14 βραβευθέντες συγγραφείς του EUPL, τον **Beqa Adamashvili** από τη Γεωργία και την **Georgia Haska Shyyan** από την Ουκρανία.

«Ελπιδοφόρα η προοπτική» του ελληνικού νουάρ και στη Γερμανία

Στην εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε το **Σάββατο 19 Οκτωβρίου**, εκτός των χώρων της

έκθεσης, στο βιβλιοπωλείο Weltenleser, παρουσιάστηκε η νέα ανθολογία ελληνικής αστυνομικής λογοτεχνίας των εκδόσεων Romiosini, «**Hellas Noir**» (2019), από τον επιμελητή της έκδοσης **Κώστα Θ. Καλφόπουλο** και τον μεταφραστή της στα γερμανικά **Ουλφ-Ντίτερ Κλεμ**, ενώ τη συζήτηση διηύθυνε ο **Κώστας Κοσμάς**, συντονιστής του Κέντρου Νέου Ελληνισμού (CeMoG) και υπεύθυνος των Εκδόσεων Romiosini, που είχε και την οργανωτική επιμέλεια της βραδιάς.

Αυτή η ανθολογία, όπως ανέφερε ο Κώστας Θ. Καλφόπουλος, επιχειρεί κυρίως να κάνει γνωστή τη σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία στο γερμανικό αναγνωστικό κοινό με διηγήματα συγγραφέων όπως οι **Ανδρέας Αποστολίδης**, **Βασίλης Δανέλλης**, **Φίλιππος Φιλίππου**, **Νεοκλής Γαλανόπουλος**, **Ιερώνυμος Λύκαρης**, **Τεύκρος Μιχαηλίδης**, **Γιάννης Ράγκος** και ο ίδιος ο επιμελητής της έκδοσης. Επίσης, το «Hellas Noir» αφενός αποτίνει τιμή στους «ιδρυτές» της ελληνικής αστυνομικής λογοτεχνίας **Γιάννη Μαρή** και **Πέτρο Μάρκαρη**, ο οποίος και προλογίζει την έκδοση, και αφετέρου παρουσιάζει τις τάσεις του είδους και την εξέλιξη που ακολούθησε στον 21ο αιώνα. Εξάλλου, όπως αναφέρει και



ΚΑΠΟΛΑ DUTILLEUL (photo ΑΦΟΙ ΙΒΑΝΙΔΗΣ)



ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ ΜΟΤΤΑ (photo ΑΦΟΙ ΙΒΑΝΙΔΗΣ)

ο ίδιος ο Πέτρος Μάρκαρης στον πρόλογό του, σε αυτή την ποικιλία γραφής και θεμάτων διαφαίνεται «μια ελπιδοφόρα προοπτική» για το μέλλον της ελληνικής αστυνομικής λογοτεχνίας.

Στη συνέχεια, οι ομιλητές διάβασαν αποσπάσματα από το βιβλίο τόσο στα γερμανικά όσο και στα ελληνικά, ενώ μέσα από τη συζήτηση, ανάμεσα στα άλλα, αναδείχθηκαν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά της ελληνικής αστυνομικής λογοτεχνίας όπως αυτή αποτυπώνεται στην πα-

ρούσα ανθολογία. Ενδεικτικά, αναφέρθηκε η καθοριστική παρουσία της βίας η οποία, στα αστυνομικά λογοτεχνήματα ειδικότερα και σε αντίθεση με άλλα είδη καλλιτεχνικής έκφρασης, όπως, λ.χ. τα αντίστοιχα αστυνομικά κινηματογραφικά έργα, εμφανίζεται ως εγγενής. Επίσης, σχολιάστηκε το συνήθως αρνητικό πρόσημο της αστυνομικής παρουσίας, η οποία κατέχει έναν μάλλον περιφερειακό ρόλο στην πλοκή, καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις, τη λύση καλούνται να δώσουν οι ίδιοι οι πρωταγωνιστές. Τέλος, στη διάρκεια της συζήτησης σημειώθηκε ότι στα εν λόγω διηγήματα κυριαρχεί μια άτυπη «γυναικοκρατία», αφού τα θύματα είναι συνήθως γυναίκες, ενώ το αντρικό φύλο μοιάζει να «μονοπωλεί» τον κύριο πρωταγωνιστικό ρόλο.

Επιπλέον, αξίζει να τονιστεί η δυναμική παρουσία ενός πολυάριθμου γερμανόφωνου κοινού το οποίο όχι μόνο γέμισε ασφυκτικά το φιλόξενο χώρο του βιβλιοπωλείου Weltenleser συμμετέχοντας ενεργά στη συζήτηση, αλλά και εξάντλησε το σύνολο των διαθέσιμων αντιτύπων της ανθολογίας, αγοράζοντας επιπλέον και άλλα μεταφρασμένα στα γερμανικά έργα γνωστών Ελλή-



ΝΙΚΟΣ ΧΡΥΣΟΣ (photo ΑΦΟΙ ΙΒΑΝΙΔΗΣ)



ΝΙΚΟΣ ΧΡΥΣΟΣ - Agora (photo ΑΦΟΙ ΙΒΑΝΙΔΗΣ)

νων συγγραφέων, όπως του Θανάση Βαλτινού και του Στρατή Δούκα.

Αρχαία τέρατα και βραβευμένα... κβάντα

Από τις πιο επιτυχημένες εκδηλώσεις της ελληνικής συμμετοχής στη φετινή ΔΕΒ Φρανκφούρτης ήταν και η διπλή παρουσίαση των έργων του συγγραφέα **Βαγγέλη Ηλιόπουλου**, ο οποίος το **Σάββατο 19 Οκτωβρίου**, μύησε και τους μικρότερους σε ηλικία αναγνώστες μαζί με τις οικογένειές τους σε... ιστορίες τεράτων, μέσα από τη νέα σειρά παιδικών βιβλίων με θέμα τα τέρατα της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας, όπως τη Μέδουσα, τον Μινώταυρο και τον Γρύπα, με μια θεατροποιημένη παρουσίαση με τη βοήθεια και της υπεύθυνης των εκδ. Μέλισσα, Άννης Ραγιά, που περιελάμβανε και εκπαιδευτικό παιχνίδι με τη συνδρομή ευφάνταστων μασκών τεράτων, ενώ την επόμενη μέρα, **Κυριακή 20 Οκτωβρίου**, ο συγγραφέας συνεπήρε με τον δικό του μοναδικό τρόπο τους πολυάριθμους μαθητές του ευρωπαϊκού και του ελληνικού σχολείου Φρανκφούρτης σε μια διαδραστική παρουσίαση του βραβευμένου βιβλίου του «Θωμάς Q.Bit: ταξιδιώτης στο κάτοπτρο του χρόνου» των εκδ. Πατάκη (Κρατικό Βραβείο Εφηβικού-Νεανικού Βιβλίου 2018).

Το **Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού** ιδρύθηκε το 1992 με έδρα την Αθήνα και έχει σκοπό την προβολή του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής γλώσσας διεθνώς:

- στηρίζει ένα Δίκτυο Παραρτημάτων στο εξωτερικό με έδρες στις πόλεις Αλεξάνδρεια, Βελιγράδι, Βερολίνο, Βουκουρέστι, Οδησός, Σόφια και Τεργέστη

- προωθεί την ελληνική γλώσσα με μαθήματα στα Παραρτήματά του σε συνεργασία με το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας

- διαδίδει το ελληνικό βιβλίο με παρουσιάσεις συγγραφέων και νέων εκδόσεων, ενημέρωση για την ελληνική βιβλιοπαραγωγή (ΒΙΒΛΙΟΝΕΤ), συμμετέχοντας σε διεθνείς εκθέσεις βιβλίου (Κάιρο, Κίεβο, Μόσχα, Μπολόνια, Παρίσι, Πεκίνο, Φρανκφούρτη) και διοργανώνοντας τη Διεθνή Έκθεση Βιβλίου στη Θεσσαλονίκη

- συμμετέχει σε ευρωπαϊκές και διεθνείς πολιτιστικές πρωτοβουλίες, επετείους, ημέρες θεάτρου, κινηματογράφου, μουσικής, λογοτεχνίας και επιστήμης

- διοργανώνει εκθέσεις, συναυλίες, διαλέξεις, συζητήσεις, θεατρικές παραστάσεις, προβολές και άλλες εκδηλώσεις σε συνεργασία με ελληνικούς και ξένους πολιτιστικούς και μορφωτικούς φορείς

- προβάλλει τον ελληνικό κινηματογράφο και υποστηρίζει τη συμμετοχή ελληνικών ταινιών σε διεθνή αφιερώματα

- συνεργάζεται με πανεπιστημιακές έδρες ελληνικών σπουδών, σχολεία ελληνικής γλώσσας, πρεσβείες, κέντρα πολιτισμού, μουσεία και βιβλιοθήκες ανά τον κόσμο

- διαχειρίζεται το Μουσείο-Οικία Καβάφη στην Αλεξάνδρεια και το Μουσείο Φιλικής Εταιρείας στην Οδησός

- δραστηριοποιείται σε ευρωπαϊκά πολιτιστικά δίκτυα, όπως το European Union National Institutes for Culture (EUNIC) και το Anna Lindh Foundation. ■

Βαγγέλης Ηλιόπουλος: «Το βιβλίο πρέπει να σε βάζει να στοχάζεσαι»

Συνέντευξη στον συγγραφέα και ανταποκριτή της Ε.Γ. στη Φρανκφούρτη **Αλέξανδρο Ιβανίδη**

Ο **Βαγγέλης Ηλιόπουλος** είναι συγγραφέας λογοτεχνίας. Γράφει βιβλία κυρίως για παιδιά και εφήβους. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1964. Έχει κάνει θεολογικές και παιδαγωγικές σπουδές στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Από το 1984 έως σήμερα εργάζεται ως δάσκαλος στη Σχολή Ι.Μ.Παναγιωτόπουλου. Με την παιδική και εφηβική λογοτεχνία άρχισε να ασχολείται ενεργά από το 1995. Με το πρώτο του κιόλας βιβλίο κατάφερε να αποσπάσει έπαινο από το ελληνικό τμήμα της IBBY.

Από τότε έχει γράψει πλήθος βιβλίων, ενώ έχει κάνει και πολλές μεταφράσεις. Έργα του έχουν βραβευτεί και ορισμένα έχουν διασκευαστεί για θέατρο, κουκλοθέατρο, κινηματογράφο. Έργα του με τον Τριγωνοψαρούλη έχουν μεταφραστεί και κυκλοφορούν στην Κίνα και στην Κορέα. Ο Βιβλιοπόντικας και ο Θέμος στην Γερμανία, στην Κορέα, στη Μαλαισία και στην Τουρκία. Τέλος, από το 2008 έως το 2015 ήταν πρόεδρος του Κύκλου Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου (IBBY). Ήταν υποψήφιος για τα διεθνή βραβεία Astrid Lindgren Memorial Award και Hans Christian Andersen Award. Το Ελληνικό Τμήμα IBBY του ανακήρυξε Πρεσβευτή Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου 2018. Πρόσφατα κέρδισε το κρατικό βραβείο εφηβικής λογοτεχνίας για το βιβλίο του 'Ο Θωμάς Q-Bit'.

- Πόσα χρόνια γράφεται για τα παιδιά και ποια μηνύματα θέλετε να περάσετε στις ευαίσθητες αυτές ηλικίες;

“Το πρώτο μου βιβλίο κυκλοφόρησε το 1995, άρα γράφω 25 χρόνια περίπου. Πράγματι η τεχνολογία έχει αλλάξει τις γενιές του τότε με το τώρα. Τα παιδιά του τότε έγιναν γονείς - οι περισσότεροι - οπότε με ξανασυναντούν αλλά πλέον ως γονείς και ξαναδιαβάζουν τα βιβλία μου στα παιδιά τους και αυτό είναι υπέροχο. Δηλαδή καμιά φορά ο χρόνος δεν έχει μόνο αρνητικά έχει και πολλά θετικά. Το 1997 ήταν το κομβικό σημείο στη ζωή και την καριέρα μου που κυκλοφόρησε ο τριγωνοψαρούλης. Εκεί άλλαξαν όλα γιατί ο τριγωνοψαρούλης είναι ένας ήρωας από τους λίγους Έλληνες ήρωες που ξεχώρισαν χωρίς να γίνουν ταινία και χωρίς να μπουνε σε μια μεγάλη παραγωγή άλλων αντικειμένων. Μόνο στο βιβλίο. Έχει οκτώ περιπέτειες, έχει μια δική του δύναμη, τον αγαπάνε γενιές και γενιές και άλλαξε και τη δική μου ζωή αλλά και την παιδική λογοτε-



χνία. Έχει μια δική του δυναμική. Όποτε έχω να πω ή να σχολιάσω κάτι που αφορά την κοινωνία μας ή την εξέλιξη των πραγμάτων είναι ένα καινούργιο βιβλίο και δεν το έχω ποτέ προγραμματίσει έχοντας ένα πλάνο.

Το πρώτο βιβλίο το 1997 πολύ νωρίς μίλησε για τη διαφορετικότητα. Η ελληνική κοινωνία τότε ήταν μονοδιάστατη, δεν υπήρχαν άλλες εθνότητες και ήταν μια μονοπολιτισμική κοινωνία και ήταν η φάση που ακριβώς γύρναγε σε πολυπολιτισμική και ήταν το βιβλίο που χρειαζόταν για να μπορέσουν τα σχολεία και τα παιδιά ν' αποδεχτούν και τον άλλο. Τώρα, βέβαια, μετά από 25 χρόνια, φτάσαμε σε μία άλλη φάση. Ο άλλος, δηλαδή, είναι ο οποιοσδήποτε.

Και εγώ είμαι ο άλλος. Βρεθήκαν και τα Ελληνάκια σ' ένα άλλο περιβάλλον με την κρίση με τόσα παιδιά που έφυγαν από την Ελλάδα. Άρα εκεί ο τριγωνοψαρούλης χρειάστηκε να κάνει και το ανάποδο. Να πείσει και τον καθένα μας ότι είναι ο άλλος που οι υπόλοιποι οφείλουν να σεβαστούν. Κι έτσι τα τελευταία χρόνια δουλεύουμε πάνω σε αυτό το κομμάτι της ενσυναίσθησης, δηλαδή, να μπορώ εγώ να μπω στη θέση του άλλου και να τον καταλάβω. Είναι το

σημαντικότερο κομμάτι. Αυτά είναι που θέλω να περάσω σε αυτές τις πολύ ευαίσθητες ηλικίες καλλιεργώντας την αποδοχή του άλλου όπως είναι και όχι όπως θες εσύ να είναι ή όπως είσαι εσύ. Ο καθένας μας είναι ένας άλλος”.

- Ποιες δυσκολίες και παγίδες καλείτε να προσπεράσει ένας συγγραφέας παιδικών βιβλίων;

“Η παγίδα που είναι πολύ μεγάλη είναι να προσπαθήσει να γράψει ένα βιβλίο καθαρά διδακτικό. Δηλαδή ένα βιβλίο που του κάνει μάθημα, γιατί θα είναι τόσο βαρετό όσο είναι και το μάθημα καμιά φορά. Αν λοιπόν εγώ αποφασίσω να γράψω ένα βιβλίο για να πλύνουν τα δόντια τους το βράδυ θα είναι πολύ βαρετό. Άρα θα πρέπει να γράφεις για πράγματα που σε καίνε, για θέματα που σ' ενδιαφέρουν και όχι που είναι στη μόδα ή που είναι επίκαιρα.

Τώρα είναι οι πρόσφυγες και γράφουμε όλοι για πρόσφυγες. Προηγουμένως ήταν το περιβάλλον και γράφαμε όλοι για το περιβάλλον. Εγώ αυτό προσπαθώ να το αποφύγω και γράφω μόνο γι' αυτά που μ' ενδιαφέρουν και

με καίνε και επίσης δεν θα πρέπει να έχεις στο μυαλό σου ότι κάνεις μάθημα ή διδάσκεις.

Πρέπει να γράφεις ένα έργο τέχνης και να κάνεις λογοτεχνία. Σίγουρα η λογοτεχνία έχει κάτι να πει έτσι όπως και κάθε έργο τέχνης π.χ. ένας πίνακας ζωγραφικής, μια μουσική συμφωνία ή και ένα τραγούδι έχουν κάτι να πουν. Δε σημαίνει ότι το μήνυμα πρέπει να είναι κραυγαλέο και πρέπει να διδάσκει.

Μπορεί να είναι έτσι δοσμένο που το παιδί να το δέχεται όπως δεχόμαστε ότι δεν είναι ωραίο πράγμα ο πόλεμος όταν βλέπεις την Γκερνίκα. Σίγουρα νιώθεις αυτό που θέλει να γράψει ο συγγραφέας αλλά δεν είναι πρακτικές οδηγίες, δεν είναι έτοιμες λύσεις είναι λίγο στοχασμός. Άρα το βιβλίο πρέπει να σε βάζει να στοχάζεσαι. Αυτό το έχω ζηήσει πάρα πολύ έντονα και με τον τριγωνοψαρούλη αλλά και με τ' άλλα μου βιβλία και τώρα με τον Θωμά Q-Bit, διότι τα παιδιά δίνουν τις δικές τους ερμηνείες, που καμιά φορά με ξεπερνάνε, και αυτό που είναι σημαντικό είναι η δική τους άποψη για τα πράγματα. Δηλαδή, δεν έχει σημασία τι ήθελα εγώ να πω που δεν ήθελα στην ουσία τίποτα να πω. Εσύ τι κατάλαβες. Εγώ θέλω τα κείμενά μου να μιλάνε στα παιδιά, στη γλώσσα τους και στην αντιληπτική τους ικανότητα αλλά να επικοινωνούν ουσιαστικά και με το συναίσθημά τους”.

- Τι πιστεύετε ότι θα πρέπει να βελτιωθεί στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα;

“Όταν ξεκίνησα και ήμουν ένας νεαρός δάσκαλος είχα πάρα πολλές ελπίδες ότι πολλά πράγματα μπορούν ν’ αλλάξουν. Έχουν περάσει 33 χρόνια και δεν έχει αλλάξει σχεδόν τίποτα, έχει μπει η τεχνολογία που αλλού έχει μπει πολύ καλά και αλλού μας πήγε λίγο πίσω. Δεν έχω πολλές ελπίδες ότι μπορεί ν’ αλλάξουν τα πράγματα συνολικά. Νομίζω ότι αυτό που μπορεί ν’ αλλάξει πολλά πράγματα είναι αυτή η μοναδική σχέση δασκάλου, καθηγητή και παιδιού.

Και ουσιαστικά να επηρεάσεις τον μαθητή σου από αυτό που είσαι. Το εκπαιδευτικό σύστημα λοιπόν είναι ωραία φτιαγμένο από τα υπουργεία, δομημένο, φτιαγμένο, ραμμένο. Το υλοποιεί όμως ένα άνθρωπος, αν αυτός ο άνθρωπος είναι εμπνευσμένος άνθρωπος μπορεί και να το υπηρετήσει και να το αναπτύξει και να το ανατρέψει και να το εμπλουτίσει. Εάν όμως διεκπεραιώνει μια δουλειά και είναι κουρασμένος τότε το σύστημα από μόνο του είναι μάλλον αποτυχημένο γιατί νομίζω δεν έχουμε προλάβει να πιάσουμε την τεχνολογία που είναι τόσο γρήγορη που τον ρυθμό και τις γνώσεις των σημερινών παιδιών δεν τις έχουμε πιάσει. Τα παιδιά πλέον έχουν γνώσεις. Δεν πάνε στο σχολείο για ν’ ακούσουν πράγματα που δεν έχουν ακούσει στο σπίτι. Καμιά φορά ξέρουν πιο πολλά στο σπίτι τους. Στους υπολογιστές τους και στα παιχνίδια τους. Τι θα σου μάθει λοιπόν το σχολείο; Είναι άχρηστο; Όχι. Γιατί το σχολείο θα σου μάθει να διαχειρίζεσαι πια αυτή τη γνώση, να τη βρίσκεις. Και θα σου μάθει να διαχειρίζεσαι το συναίσθημά σου και να είσαι σε ομάδα. Να δουλεύεις σε ομάδα και



να είσαι κοινωνικός. Αυτά λοιπόν είναι καινούργια πράγματα. Παλιά λέγαμε πήγαινες σχολείο να μάθεις γράμματα, τώρα τα γράμματα τα μαθαίνεις και σπίτι. Πηγαίνεις, λοιπόν, σχολείο για να μάθεις να διαχειρίζεσαι αυτά που έχεις μάθει, γιατί καμιά φορά βλέπεις στον υπολογιστή σου πράγματα που δεν είναι έτσι, αλλά μαθαίνεις να διαχειρίζεσαι και το συναίσθημά σου γιατί το να βλέπω στην εικόνα μία μάχη είναι τόσο απομακρυσμένο και χωρίς συναίσθημα που μπορεί ο άλλος να γίνει τέρας. Το θέμα μας λοιπόν είναι να μην κάνουμε παιδιά τέρατα αλλά παιδιά με συναίσθημα. Άρα λοιπόν, συναίσθημα, ομάδα, διαχείριση της γνώσης. Αυτά νομίζω μπορούν να κάνουν το σχολείο του σήμερα”.

-Ποια είναι κατά τη γνώμη σας η σωστή ανατροφή και διαπαιδαγώγηση ενός παιδιού;

“Έχω δυο παιδιά και θεωρώ το να μεγαλώνεις παιδιά είναι ένα πάρα πολύ δύσκολο ‘επάγγελμα’. Πιο πάνω και από επάγγελμα, είναι full time job. Πρέπει να δεχτείς ότι θα κάνεις λάθη και δεν μπορείς να είσαι ο τέλειος γονιός, απλώς πρέπει να είναι πολύ έντονο το κομμάτι της αγάπης και της αποδοχής που αργότερα τα παιδιά σου θα σου συγχωρήσουν και τα λάθη σου και να μπορέσουν και εκείνοι να γίνουν καλύτεροι γονείς από σένα με τις δικές τους συνθήκες. Νομίζω ότι οι γονείς πρέπει να χαλαρώσουν, γιατί έχουν αυτό το άγχος να παρέχουν πάρα πολλά στο παιδί. Το παιδί λοιπόν δεν χρειάζεται πάρα πολλά υλικά, χρειάζεται γονείς, χρειάζεται ποιοτικό χρόνο και χρειάζεται συναισθηματική σχέση να πατήσει πάνω ώστε να μπορεί να είναι ένας αυτόνομος ενήλικας. Στόχος μας δεν είναι να κάνουμε ανασφαλής παιδιά. Όσο περισσότερο γονείς πάρεις μέσα σου μικρός, τόσο πιο ανεξάρτη-

τος είσαι μεγάλος. Άρα, λοιπόν, μας χρειάζονται, ξέρω βέβαια ότι όλοι δουλεύουμε, τρέχουμε, λείπουμε αλλά δεν είναι πάντα το ποσοτικό κομμάτι. Είναι αυτή η σχέση, η εμπιστοσύνη και η αγάπη. Είναι όντως δύσκολο. Όσο περνάει ο καιρός οι σχέσεις αυτές δυσκολεύουν, ο χρόνος μας περιορίζεται, τα λεφτά λιγοστεύουν, η μητέρα που στις πιο πολλές γενιές είχε πιο πολύ χρόνο, πια είναι μια ισότιμη εργαζόμενη με τον πατέρα, άρα λοιπόν είτε μεγαλώνουν λίγο στον αυτόματο και την ώρα που έχουμε στη διάθεσή μας τους υπερπάρουμε πράγματα για να καλύψουμε τις τύψεις μας ή έχουν ελλείματα. Εγώ λοιπόν για να μην αγχώνομαι, κυρίως οι νέοι γονείς που έχουν τώρα μικρά παιδιά, νομίζω ότι πρέπει να χτίσουν πάνω στις σχέσεις τους, ακόμα κι αν λείπεις κι αν είσαι μακριά και δουλεύεις, όταν έχεις χτίσει μια γερή σχέση αγάπης και αποδοχής νομίζω ότι αυτό λειτουργεί. Θα τσακωθείς και κάποτε γιατί στον έφηβο πρέπει να βάλεις και τα όρια. Ο ίδιος του σε δοκιμάζει πολλές φορές για να δει ποια είναι τα πλαίσια. Αν κυριαρχεί αυτή η αγάπη και αποδοχή βοηθάει στις σχέσεις γονιού - παιδιού γιατί αυτή η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας έχει κάνει πολλούς γονείς πολύ σωστά ν’ ανησυχούν. Τι κάνει όταν κλείνεται στο δωμάτιό του και μάλιστα κλειδώνει την πόρτα και δεν ξέρει τι βλέπει στην οθόνη του υπολογιστή του και με ποιον συνομιλεί και τελικά όλο αυτό που εξελίσσεται στο διαδίκτυο. Άρα λοιπόν όσο πιο ειλικρινή σχέση χτίζεις και όσο πιο ουσιαστική είναι η αγάπη που έχεις να μοιραστείς με τα παιδιά σου τόσο πιο σταθερή θα είναι αυτή η σχέση. Τα παιδιά μας έχουν ανάγκη από σταθερές σχέσεις. Όταν οι ψυχούλα τους είναι γεμάτη αγάπη και ειλικρίνεια τότε θα βγούνε στην κοινωνία ως ισορροπημένοι άνθρωποι. Δεν έχουν ανάγκη από υπερκατανάλωση. Τα έχουν πλέον όλα”.

Νίκος Χρυσός: Η επίσκεψή μου στην Έκθεση της Φρανκφούρτης ήταν μια ανεπανάληπτη εμπειρία



Μιλάει στην ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΝΩΜΗ ο συγγραφέας **Νίκος Χρυσός** ο οποίος για το βιβλίο του «Καινούργια μέρα» τιμήθηκε με το Βραβείο Λογοτεχνίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το 2019.

Συνέντευξη στον συγγραφέα και ανταποκριτή της Ε.Γ. στη Φρανκφούρτη **Αλέξανδρο Ιβανίδη**

Ο **Νίκος Χρυσός** γεννήθηκε το 1972. Έχει γράψει τα μυθιστορήματα «Το μυστικό της τελευταίας σελίδας» (Εκδόσεις Καστανιώτη, 2009) και «Καινούργια μέρα» (Εκδόσεις Καστανιώτη, 2018). Έχει επιμεληθεί τη σχολιασμένη επανέκδοση του βιβλίου «Αξέχαστοι καιροί» του Λευτέρη Αλεξίου (Εκδόσεις Καστανιώτη, 2014), τον συλλογικό τόμο «Ιστορίες βιβλίων» (Εκδόσεις Καστανιώτη, 2014) και τον συλλογικό τόμο «Ο Νίκος Καζαντζάκης και η πολιτική» (σε συνεργασία με την Ιωάννα Σπηλιοπούλου, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2019).

Διηγήματά του έχουν συμπεριληφθεί σε συλλογικούς τόμους. Για το βιβλίο του «Καινούργια μέρα» τιμήθηκε με το Βραβείο Λογοτεχνίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το 2019 (European Union Prize for Literature), ενώ έλαβε ακόμα το Βραβείο Πεζογραφίας «Κλειψύδρα» για το έτος 2018 και το βραβείο «Ελληνική Λογοτεχνική Φράση της Χρονιάς 2018» του literature.gr. Από τον Σεπτέμβριο του 2018 είναι Αντιπρόεδρος Β' του Ελληνικού Τμήματος της Διεθνούς Εταιρείας Φίλων Νίκου Καζαντζάκη (ΔΕΦΝΚ). **Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΝΩΜΗ τον συνάντησε στη Διεθνή Έκθεση Βιβλίου στη Φρανκφούρτη.**

- Ποιο είναι το θέμα του βιβλίου σας Καινούργια μέρα και ποιο το μήνυμα που θέλατε να στείλετε;

«Η Καινούργια μέρα αφηγείται τις περιπέτειες μιας συντροφιάς άστεγων που ζουν και πεθαίνουν σε κάποιο λιμάνι του ευρωπαϊκού Νότου. Ο κεντρικός ήρωας, ο επονομαζόμενος Σεβαστιανός, δολοφονείται. Οι τέσσερις σύντροφοί του αναδιφώντας στη μνήμη τους τις στιγμές που μοιράστηκαν και τις αφηγήσεις του, που αποτελούν γι' αυτούς πολύτιμη κληρονομιά, ξαναζωντανεύουν την ιστορία του και τις δικές τους ιστορίες σε μια αλληλουχία επεισοδίων που εναλλάσσονται με τις διηγήσεις του Σεβαστιανού. Κάθενας

τους διανύει διαφορετική πορεία πριν καταλήξει ανέστιος. Ο Τέως, ένας τέως ευυπόληπτος έμπορος, οδηγείται στον δρόμο έπειτα από μια ξαφνική καταστροφή, ο Μαρκόνης καταλήγει πλάνητας μετά από την παύση χρήσης των ασυρμάτων στα εμπορικά πλοία, ο Λάκυ αφήνει τη χώρα του αναζητώντας μια καλύτερη τύχη στον ξένο τόπο. Δεκάδες ιστορίες και μικροϊστορίες καταγράφουν τις ύπουλες ανατροπές της ζωής. Ο Παύλος, ένας από τους θύτες του Σεβαστιανού, συγκλονισμένος από την αγριότητα του εγκλήματος μετατρέπεται σε μύστη και μάρτυρα, όπως συνέβη και με τον ομώνυμό του Απόστολο. Οι παραινέσεις του ωθούν τους τέσσερις φίλους να διηγηθούν τις αναμνήσεις τους, προκαλώντας νέες περίτεχνες αφηγήσεις, ανεξάντλητες στο διηνεκές - ένα μυθοπλαστικό σύμπαν με πρωταγωνιστές που ακροβατούν ανέστιοι, άφραγκοι, πλανημένοι, αθώοι και φταίχτες, έχοντας μόνο στήριγμά τους τις αφηγήσεις και τα παραμύθια. Με την «Καινούργια μέρα» δεν θέλησα να μεταφέρω ένα μήνυμα, αλλά να αφηγηθώ μια ιστορία. Νομίζω πως αν είχα κάποιο μήνυμα που θα μπορούσα να διατυπώσω ρητά σε μια πρόταση δεν θα έγραφα το βιβλίο».

- Ποιος ήταν ο λόγος να γράψετε το συγκεκριμένο βιβλίο;

«Πριν από πολλά χρόνια διάβασα σε κάποια εφημερίδα ένα άρθρο για την άγρια δολοφονία ενός κλοσάρ στο Παρίσι. Ο άτυχος άντρας είχε πυρποληθεί ζωντανός. Η εικόνα «καρφώθηκε» στο μυαλό μου. Μια δεκαετία μετά, κι ενώ είχε ήδη εκδοθεί το πρώτο μυθιστόρημά μου, η είδηση για τον φόνο ενός άστεγου, στη Μόσχα αυτή τη φορά, και η σοκαριστική ομοιότητα των δυο εγκλημάτων -και τα δυο θύματα είχαν πυρποληθεί- αποτέλεσε την αφορμή για την Καινούργια μέρα. Η καύση των αστέγων έφερε στο νου μου τις καύσεις των «ανεπιθύμητων» βιβλίων από τους Ναζί, επιβεβαιώνοντας την προφητική ρήση του Χάινριχ Χάινε: «Εκεί που καίνε βιβλία, στο μέλλον θα καίνε ανθρώπους». Το βιβλίο μιλά για τη ζωή άστεγων και στεγασμένων, για τη ζωή όλων μας, για τα ανθρώπινα μίσση και πάθη, για την ανάγκη μας για αλληλεγγύη και συντροφικότητα, για την αέναη πείνα που μας κατατρώνει. Βαθύτερη επιθυμία μου ήταν να συνθέσω μια αλληγορία για την ασίγαστη δίψα του ανθρώπου για αφηγήσεις και ιστορίες».

- Ποια είναι τα συναισθήματά σας για την απονομή του βραβείου και ποια τα οφέλη για την Ελλάδα αλλά και για την προσωπική σας καριέρα;

«Το Βραβείο Λογοτεχνίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν μια ευχάριστη έκπληξη. Ανοίγει διαύλους επικοινωνίας μεταξύ των λαών και των πολιτισμών της Ευρώπης και δίνει μια σημαντική ώθηση στα βιβλία και στη λογοτεχνία. Ελπίζω να είναι μια αφορμή να συναντηθεί το βιβλίο μου με περισσότερους αναγνώστες, εντός κι εκτός της Ελλάδας. Το Βραβείο αυτό εξάλλου ενισχύει τις πιθανότητες μετάφρασης του βιβλίου σε άλλες γλώσσες διευρύνοντας το αναγνωστικό κοινό κι απ'όσο γνωρίζω υπάρχει ήδη ενδιαφέρον για μετάφρασή του σε 5 χώρες. Εύχομαι πάντως κάθε τέτοια διακρίση να εξασφαλίζει καλύτερες προοπτικές συνολικά για την Ελληνική λογοτεχνία και να ενισχύει την παρουσία των Ελληνικών Γραμμάτων στην Ευρώπη και στον Κόσμο».

- Πόσες δυσκολίες συναντήσατε κατά τη γραφή του βιβλίου σας και πόσο χρόνο σπαταλήσατε γι' αυτό;

«Η διαδικασία της συγγραφής και της σύνθεσης του βιβλίου κράτησε οκτώ χρόνια. Σε όλο αυτό το διάστημα με κατέτρυχε πάντα η αγωνία αν θα ολοκλήρωνα το βιβλίο και αν θα έμενα ικανοποιημένος από την τελική του μορφή.

Απόλαυσα πάντως κάθε λεπτό που έζησα μέσα στις σελίδες του, ευχόμενος κάθε στιγμή να καταφέρω να συνθέσω ένα συναρπαστικό μυθοπλαστικό σύμπαν μέσα στο οποίο να μπορεί να περιηγηθεί και να ταξιδέψει ο αναγνώστης. Δεν ξέρω αν τα κατάφερα, αλλά προσπάθησα να αξιοποιήσω κάθε εργαλείο, κάθε μέσο που διέθετα τη δεδομένη στιγμή».

- Πείτε μας για την εμπειρία σας κατά την παρουσία σας στη διεθνή έκθεση βιβλίου στην Φρανκφούρτη.

«Η επίσκεψή μου στην Έκθεση της Φρανκφούρτης ήταν μια ανεπανάληπτη εμπειρία, μια ευχή χρόνων που εκπληρώθηκε χάρη στην τιμητική πρόσκληση και τη θερμή φιλοξενία του Ελληνικού Ιδρύματος Πολιτισμού». ■